

(The National Interest, 8.7.2010)

Сваког тренутка чеамо да се подигне завеса за следећи чин балканске дипломатије: слегање радиоактивне прашине након саветодавног мишљења Међународног суда правде (МСП) о легалности независности Косова проглашене 2008. године, које би требало да буде објављено током овог лета. Прибегавање Међународном суду правде био је лукав дипломатски потез Београда, којим је Србија „купила“ више од две године и тако не само успорила међународна признавања Косова већ и успела да стави кандидатуру Косова за чланство у УН на лед до даљњег.

Нико не зна шта ће суд одлучити, али:

- Ако мишљење буде ишло у прилог Косову, то ће донети нова признања Косову, на значајну али још увек неимпресивну цифру од шездесет девет, колико имају до сада. Али тиме неће добити признање Србије нити ће бити примљено у УН због руског вета. Нити ће Србија одустати од својих захтева за северним делом Косова већински насељеног Србима. Косово би дакле имало нешто побољшан али још увек недефинисан статус.

- Ако мишљење буде на штету Косова, голуждрава држава ће задржати своју независност, али ће изгубити нека од признања као и наду за улазак у УН или ЕУ. Биће у много опаснијем стању вакуума, а сасвим је могуће и избијање озбиљнијег насиља албанског народа над Србима на Косову.

- Ако, као што многи верују, суд сасвим разумљиво због страха од последица своје одлуке не буде наклоњен ниједној од страна, многе државе које су се држале по страни расправа о признању Косова ће бити отвореније за признање, што би Србија у потпуности разумела. Суочена са слабљењем међународних полуга за своје одлучно противљење, Београд ће вероватно тражити да се отворе преговори са Приштином о будућим односима. Косово ће, свиђало се то њима или не, морати да се приклони јер ће његови западни покровитељи инсистирати на томе. Овај сценарио је истовремено и ризичан и обећавајући, и има озбиљне последице не само за Косово и Србију, већ и за суседне Македонију и Босну.

Српска иницијатива за изналажење косовске квадратуре круга

Антиципирајући не баш сасвим гласну подршку суда, Србија је почела припремне радње за нову дипломатску иницијативу. Иако ће у почетку можда покушати још један круг "интернационализације" проблема у УН, високи званичници из Београда тихим тоном стављају до знања западним званичницима и посетиоцима да желе договор о Косову. То је само по себи новина, после много година увијања њихових захтева у вези са Косовом у нефлексибилан, емотиван језик.

Запад је обратио пажњу. Међутим, западне дипломате нису начисто да ли је Београд спреман на компромис под условима који ће омогућити стабилизацију исход. Српски посредници инсистирају на три ствари: територијално подешавање повраћајем Србији области на северу Косова које насељавају Срби, посебан третман за неколико православних манастира на Косову, и имплицитно подразумевање да Запад неће Косоварима дозволити превише захтева заузврат. Неки званичници наговештавају да би Србија била спремна да одустане од кампање против даљег међународног признања независности Косова и можда омогућила учлањење Косова у УН, али без признавања Косова. Тек треба тестирати колико је ово чврст став. Српска мотивација је јасна: договор о границама би им омогућио да убрзају приступ ЕУ и одрже доток европске помоћи, истовремено штитећи своје политичке бокове код куће.

Неки у Европи тврде да би било неодговорно пропустити могућност да се испита флексибилност Србије према новом односу са Косовом. Трајно замрзнут сукоб на Балкану треба избегавати, а недавно избијање насиља у северној Митровици показује нестабилност тренутног нерешеног стања на северу. Европски званичници желели би да избегну да ситуација пређе у замрзнути конфликт на неодређено време; ударна игла европске дипломатије, политике и економске политике у последњих неколико деценија била је превазилажење националних и етничких подела, и европске дипломате верују да

су научили важне лекције у том процесу и да се он претворио у успешну дипломатску тактику.

Вашингтон није незаинтересован, али истовремено страхује да су опасност и дестабилизација више него извесне. Разговор о подели "Севера" поново буди авет љутих Косовара и могућност да се искале на Србима који живе у другим деловима Косова, а итекако би могла подстаћи албанску заједницу у Македонији да прекине сарадњу са Скопљем, и заједно са Косовом придружи се Албанији у јединственој албанској држави.

Ако би договор био могућ, имало би смисла да се детаљи разраде и закључе у споразуму. Такође је разумно прихватити и признати да је замрзнути сукоб бољи од ризика обновљеног сукоба и распада Македоније хрљењем у преговоре под оптимистичким претпоставкама које се могу изјаловити. Савезници морају усагласити своја размимоилажења и постићи договор о томе шта представља стабилизујући исход, пре него што охрабре суштинске преговоре између две стране.

Регионална димензија

Њихов први корак треба да буде сагледавање регионалне ситуације и утицај преговора, почевши са Приштином.

Косово је животно и предузетно, али у политичком смислу је у хаосу. Оно би да буде независна западно оријентисана држава, али његова влада је оптерећена корупцијом и добрим делом је проћердала своју моралну позицију како међу својим становништвом тако и на Западу. Континуирана инострана власт углавном није успела да развије институције модерне демократске државе и поставила је ниске стандарде у спречавању корупције. Косово треба ослободити од зависничког менталитета неговоног током више од једне деценије западне доминације, али му и даље треба омогућити приступ западној помоћи и консалтингу у многим областима. Косовски лидери, ма како били у сукобу око поделе домаћег плена, могу се ујединити у поступању са Србијом. Они нису одушевљени преговорима, али исто тако желе да као последица тих неких преговора, ако до њих дође, Косова буде независна државе са задржаним северним делом на коме живи српско становништво. Они страхују да би Запад гоњен жељом да постигне споразум могао прихватити дуготрајне преговоре који би на концу довели до слабљења подршке за циљеве косовских Албанаца. Они такође страхују од народног беса због било каквог

"компромиса" по питању актуелног де факто одвојеног севера којим доминирају Срби.

Србија тражи пријем у ЕУ, али европски лидери преносе мешовите поруке – повремено се појаве неки који као да кажу да Србија може да приступи ЕУ без решења косовског проблема. Тадићева влада у принципу и даље заступа одбијајући став о Косову који је карактерисао претходни, Коштуничин режим, али то ради на вешт и изнијансиран начин којим је придобила подршку у иностранству. Србија се врло трудила како би одржала контролу над северним Косовом, са центром у подељеном граду Митровици, а Запад није учинио ништа да би то спречио још од рата 1999. И док су многи Срби уморни од косовског проблема и желе да се влада усредсреди на питања која су од виталније важности за њихов живот, српска политичка класа још увек није вољна да преузме политички ризик промене приступа Косову. Високи српски званичници отворено признају да је Косово изгубљено за њих, али такође тврде да Косово не могу да напусте "празних руку". Из сличних политичких мотива Тадић мора закључити било какав договорен исход у поменутих преговорима пре априла 2012. године када су парламентарни избори у Србији.

Суседна Македонија је нестабилна држава и потенцијално може бити најдиректније погођена преговорима о Косову. И даље је подвојена између сиромашних Албанаца и мало боље стојећих Словена, упркос с муком скрпљеном Охридском споразуму који је требало да премости јаз и створи политички функционалну државу. Њихова нада за боље очување унутрашње стабилности путем пријема у НАТО на чекању је због одбијања Грчке да јој дозволи да користи своје легитимно име. Македонски Албанци остали су у блиском контакту са својом крвном браћом у Албанији и на Косову, а албанско уједињење је идеја која је многима на памети. Прилично дуго је међу Балканцима важио као аксиоматски став да би било каква подела Косова водила отцепљењу западне Македоније којим доминирају Албанци.

Запад и управљање преговорима

ЕУ и САД остају дубоко ангажоване у региону, али уз смањење трупа, новца и управе. Њихов приступ у протекле две деценије је стално каскао за догађајима и био непоправљиво прагматичан – по принципу, решавати проблем за проблемом. Дејтон је окончао рат, али је то постигао на рачун трајне етничке поделе која је спречила политички напредак, те данас лидер њеног српског ентитета отворено промовише независност. НАТО је ослободио Косово од Милошевића, али је у процесу успостављања независног ентитета оставио територијалне границе државе несигурним из обзира према Србији. Жустро су се борили за очување јединства Македоније путем Охридског

споразума, али су касније изгубили фокус не урадивши довољно да помогну да сама државе боље функционише.

ЕУ је преузела улогу САД као главног арбитра у региону уз помоћ новца, војске и наде у приступање ЕУ као главним инструментом за привођење земаља истом циљу. Многи страхују да ЕУ није дорасла задатку решавања косовског питања, ако ни због чега онда због сопствене унутрашње поделе по питању Косова. ЕУ формула за напредак у региону још увек се тестира, док наде за приступање у ствари све више слабе. САД су само још на Косову и даље доминантан играч, често на разочарење ЕУ, пошто Албанци на Косову сматрају САД јединим поузданим пријатељем.

Тренутно западне земље наглашавају значај преговора између Србије и Косова, али у смислу "техничких разговора" о путним исправама, царини и другим питањима. Ово су важна питања која се тичу практичног живота својих грађана, али се не баве ширим питањима између две земље и сигурно не онима који се највише тичу власти Србије и Косова. Као најскорија ствар, питање поделе Косова је окупирала пажњу јавности на читавом Балкану.

Један од проблема са којима се западни преговарачи суочавају је тај да подела Косова у замену за потенцијално чланство у УН за крњу државу Косово није предлог који има добру прођу у Приштини. Нити Србија може очекивати од Запада да изврши притисак на овог пута слабију страну – Косово – да прихвати услове који не испуњавају његове минималне захтеве. Изазов ће бити утврдити да ли има довољно флексибилности у српској позицији да би преговори били вредни труда и са довољно елемената дила којима би Србија могла да заштити владу од предвидљиво силовите критике тврдолинијашке опозиције.

Далеко од тога да обе стране не могу имати никакве користи од евентуалног споразума. Тадићева влада верује да се не треба бојати преговора који би омогућили поделу Косова, олакшали улазак Србије у ЕУ, а ослободили међународну заједницу терета на северу Косова. Нити би ови разговори Косоварима пружили само губитничке опције. Већина Косовара више би волело да границе остану какве јесу, чак и ако их не контролишу у потпуности, само да би избегли бављење импликацијама мењања истих. Али, вероватно да би многи међу њима поздравили идеју о скидању са грбаче 40.000 Срба који живе северно од реке Ибар, као и могућност да поврате неке од етничких Албанаца који живе у Прешевској долини у Србији дуж источне границе Косова, што је заправо трампа територија. Ако би се ово урадило добровољно и упаковало као део процеса нормализације са Србијом, многи становници Косова могли би поздравити такву

трампу - не базирајући се на забринутост запада због њене етничке природе - као јачање њихове независне државе а не изневеравање Запада, али би то свеједно ипак било контроверзно. Све главне албанске политичке партије на папиру сеprotиве трампи. Запад такође страхује да би Срби у јужним "енклавама" такође избегли у Србију. Но, упркос контроверзама, територијална трампа може бити једина варијанта у којој губитак севера може бити сварен у Приштини и на тај начин може обезбедити основу за споразум. То је често било предлагано током година још од 1999, а Београд редовно одбијао, премда је с времена на време било пар наговештаја да је сада то можда могуће замислити. Београд очигледно и даље верује да може да поврати север Косова без икакве трампе територија.

Западне владе ће морати да седну и размисле шта се реално може постићи тим преговорима. Не треба заборавити, обећање о уласку у ЕУ чини се све даљим, док САД с друге стране имају пуно важнијих брига. Политички промашаји више су правило него изузетак на Балкану, а постоји велики ризик да чак и трезвен и искусан дипломата покрене процес који ће се окренути против њега. Чак и са два недовршена рата и проблемима са Ираном који захтевају континуирано висок ниво пажње, ипак постоје озбиљна питања која би Вашингтон требало да размотри.

Верујемо да суштински предуслов да преговарачки процес између Србије и Косова не проузрокује нестабилности у региону јесте договор између САД и савезника који би се уклопио у следеће параметре:

1. Прихватање Хелсиншког принципа да промена граница између држава не може бити наметнута, али да је прихватљива ако се стране међусобно споразумеју. Ово би онемогућило било какво искушење да се наметне подела Косова само да би се умирио Београд, док би врата остала отворена за територијалну размену у случају да обе стране закључе да ће то задовољити њихове потребе и помоћи да се стабилизују њихови међусобни односи.

2. Сагласност да Србија допусти Косову да постане чланица Уједињених нација и спремност Косова да прихвати инсистирање Србије да то не подразумева успостављање дипломатских односа са Косовом у овом тренутку, као реалност српске политике.

3. Обавезивање НАТО-а да ће примити Косово у савез након постизања споразумног решења са Србијом. Ово би помогло властима да се одупру иредентистичким

тенденцијама.

4. Појачање безбедности у Македонији, као заштитна мера против неочекиваних негативних импликација разговора. То значи пуни напор Запада у посредовању у решавању проблема око имена са Грчком и брз пријем Македоније у НАТО.

5. Једногласно и јасно упозорење премијеру Републике Српске Милораду Додику да је отцепљење од Босне потпуно неприхватљиво, како он не би интензивирао своје напоре у слабљењу и поткопавању босанске владе и претворио их у пуноправну иницијативу за одвајање од земље и спајање са Србијом.

6. Одржавање западних војних снага на неком нивоу на Косову све до успостављања бољих односа између Србије и Косове.

7. Дефинисати крајњи датум окончања западне политичке контроле над Косовом. Без обзира да ли речи имају ефекта или не, 2012. би требало да буде крај ангажмана за ЕУЛЕХ. Припремити план за свеобухватну техничку и економску помоћ Влади Косова.

У случају да неформални испитивачки разговори са Србима и Косоварима у неком одговарајућем тренутку покажу да договор није могуће постићи, Запад би требало да заустави процес пре покретања формалних преговора који би изазвали пораст очекивања и нанели потенцијалну штету регионалној стабилности.

Ако Срби навесте да у ствари нису заинтересовани за погодбу, Запад треба да уради оно што никада није био спреман да уради: да преузме контролу над северним делом Косова. Београд треба да схвати да неуспех да се постигне договор значи губитак свих шанси које може да има у преговорима око реинтеграције севера, те да ће тада Запад полако али одлучно интегрисати север Косова под надлежност приштинских власти, упркос могућем жестоком српском отпору. Заиста верујемо да такав потез треба предузети пре отпочињања преговора— уз хапшење вођа српских политичко-криминалних банди које контролишу север — и тиме јасно ставити до знања забринутост Запада у вези са поделом, али признајемо да је мало вероватно да су САД и њихови савезници било склони томе било способни да се сложе око таквог потеза тренутно или убудуће. То је несрећна околност.

Нисмо апсолутни обожаваоци текуће западне политике према Балкану и не узимамо здраво за готово то шта Запад тамо чини. Нерешено Косово може створити проблеме за цело подручје. Договор можда ипак није на дохват руке, а проблем може остати замрзнути конфликт. Можда овде не може ни бити никаквих суштинских преговора. Али, договор може консолидовати све четири проблематичне државе бивше Југославије, а мишљење Међународног суда правде може пружити такву прилику. Запад треба да искористи сваку иницијативу по питању Косова како би Босна постала ефикаснија држава, те како би се појачала интеграција Албанаца у Македонији, и треба да устраје у покушајима да се реши питање имена те земље.

Мортон Абрамовиц је виши сарадник *The Century Foundation*. Џејмс Хупер је генерални директор *Public International Law & Policy Group*.

(Превод: Василије Д. Мишковић)